

Оқушылардың шығармашылық пен сыни ойлау дағдыларын дамытудың тиімділігі

Магистр Балғалиева А.Б., профессор Көкшеева З.Т.

*Ш. Есенов ат. Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг
университеті, (Ақтау- Қазақстан)*

Шығармашылық және сыни ойлау күрделі, жаһанданған және барған сайын цифрлық экономикалар мен қоғамдар үшін негізгі дағдылар болып табылады. ҚР мектептерінде қазіргі жаңартылған білім жүйесіндегі сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы – әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Бұл тәжірибені жүйеге келтірген ғалымдар: Джинни Л.Стил, Куртис С.Мерedit, Чарльз Тэмпл. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты - барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға сабақтарда үйрету. Л.С.Выготский айтуы бойынша оқушы білімді “ойлау негізінде қабылдап, пайымдау арқылы есте сақтауы” қажет. Ал бұрынғы дәстүрлі оқытуға келетін болсақ, оқушыларға берілетін тапсырмалар - білу, түсіну деңгейінде болды. Сол себепті де оқушылардың алған білімі жаттанды, күнделікті өмірмен байланысы болмады, яғни мүлдем қолданылмады.

PISA бағалау барысында оқушылардың әртүрлі және ерекше идеяларды қалыптастыру, сондай-ақ әртүрлі контексте немесе "салада" идеяларды бағалау және жақсарту қабілеттері зерделенеді. Бағалау төрт саланы қамтиды: жазу сауаттылығы, визуалды өрнек, әлеуметтік мәселелерді шешу және ғылыми мәселелерді шешу. Осы бағыттардың әрқайсысында оқушылар ашық тапсырмаларды орындайды, оларға жалғыз дұрыс жауабы болмайды, олардан бірнеше жеке жауап беру немесе стандартты емес жауап беру сұралады. Бұл жауаптар мәселені шешу, шығармашылық мәтін немесе көрнекі артефакт түрінде болуы мүмкін.

Шығармашылық ойлау-бұл құнды және ерекше идеялардың пайда болуына әкелетін ойлау тәсілі. Барлық адамдар шығармашылық ойлауға және "күнделікті" шығармашылықты қолдануға қабілетті (күнделікті іс-әрекетке дәстүрлі емес тәсілмен жүгіну). Оны шығармашылық жазу немесе өнер сияқты қиялмен байланысты контексттерге ғана емес, сонымен қатар идеялар генерациясын бүкіл қоғамның мәселелерін, мәселелерін немесе алаңдаушылықтарын зерттеу үшін жұмыс істейтін басқа салаларға да қолдануға болады. Шығармашылық ойлау баланың академиялық үлгерімі мен қызығушылығына, жеке басына және әлеуметтік-эмоционалды дамуына жағымды әсер етуі мүмкін, тәжірибені, іс-әрекеттер мен оқиғаларды жаңа және жеке маңызды тәсілдермен түсіндіруді қолдайды. Сыныптағы сабақтардан басқа, шығармашылық ойлау оқушыларға үнемі және тез өзгеретін әлемге бейімделуге көмектеседі. Оқушы жастардың шығармашылық ойлауын қолдау оларға бүгінгі және болашақ жұмысшылар

ретінде өмір сүретін қоғамның дамуына өз үлестерін қосуға көмектеседі: бүкіл әлемдегі ұйымдар мен қоғамдар инновацияға көбірек тәуелді болып, туындаған және күрделі мәселелерді шешу үшін білім қалыптастырады, инновацияға бірінші кезекте мән береді.

Жаңартылған білім беру бағдарламасында: жаратылыстану ғылымдары оқушылар сыни және шығармашылық ойлау қабілетін дамытады, өйткені олар білімді, идеялар мен мүмкіндіктерді құруды және бағалауды және оларды жаңа жолдар мен шешімдерді іздеуде қолдануды үйренеді. Ғылыми оқыту саласында сыни және шығармашылық ойлау сұрақ қою, болжау, болжау, тергеу, фактілерге негізделген шешім қабылдау, дәлелдемелерді талдау және бағалау арқылы мәселелерді шешу дағдыларына енеді. Оқушылар тұжырымдамаларды түсінуді белсенді зерттеу арқылы дамытады, оған тиісті ақпаратты жоспарлау және таңдау, тұжырымдарды тұжырымдау үшін ақпарат көздерін бағалау және жеке және ұжымдық процесті сыни тұрғыдан түсіну кіреді. Ғылыми зерттеулер икемділік пен ашық көзқарасты ынталандыру арқылы сыни және шығармашылық ойлауды дамытады, өйткені оқушылар әлемді бақылау туралы және осы мақсатқа жету үшін жаңа процестерді пайдалану және дамыту қабілеті туралы ойланады. Оқушылардың тұжырымдамалық түсінігі күрделене түседі, өйткені олар өз әлеміне деген ғылыми көзқарасты және оны жаңа көзқарастардан зерттеу қабілетін белсенді түрде алады.

XXI ғасырдың қиындықтарына - оның күрделі экологиялық, әлеуметтік және экономикалық проблемаларына жауап беру үшін жастардан шығармашылық, жаңашылдық, кәсіпкерлік және бейімделу қабілеті, сыни және шығармашылық ойлауды мақсатты пайдалану үшін мотивация, сенімділік және дағдылар қажет. Бұл қабілет ойлаудың екі түрін біріктіреді: сыни ойлау және шығармашылық ойлау. Бұл екі ұғым бір-бірін алмастырмаса да, олар ойлау мен оқуға қосымша аспектілерді енгізе отырып, тығыз байланысты. Сыни тұрғыдан ойлау - оқушыларға дәлелдерді тануға немесе дамытуға, осы дәлелді қолдау үшін дәлелдерді қолдануға, негізделген тұжырымдар жасауға және проблемаларды шешу үшін ақпаратты пайдалануға үйретуді қамтитын зияткерлік қызметтің көп бөлігі болып табылады. Сыни тұрғыдан ойлау дағдыларының мысалдары-түсіндіру, талдау, бағалау, түсіндіру, ретке келтіру, пайымдау, салыстыру, сұрақ қою, қорытынды жасау, гипотеза, бағалау, тестілеу және жалпылау. Тұжырымдамаларды қалыптастыру-бұл идеяларды, заттар мен оқиғаларды салыстыруға, қарама-қарсы қоюға және жіктеуге көмектесетін ақыл-ой әрекеті. Концептуалды оқыту нақты немесе дерексіз болуы мүмкін және мета-таныммен тығыз байланысты. Білгендерін болашақ мысалдарға қолдануға болады. Қызығушылық, парасаттылық, зияткерлік икемділік, ашық көзқарас және әділеттілік, жаңа тәсілдерді қолдануға және балама нұсқаларды қарастыруға дайын болу, табандылық сияқты бейімділіктер сыни және шығармашылық ойлауға ықпал етеді және оны күшейтеді.

Сыни және шығармашылық ойлауды дамыту стратегиялары: оқыту мәселелеріне назар аудару; сұрақтар қоюға шақырыңыз және дау айту үшін

ашық сұрақтарды қолдану; қарама-қайшылықтарды шешу, осылайша пікірталастар, пікірталастар мен пікірталастарды ынталандыру; оқушыларды нақты әлемдегі нақты мәселелерді шешумен таныстыру; оқушыларға тәуекелге баруға, байланыс орнатуға және қарым-қатынасты көруге мүмкіндік беру; күтпеген оқиғаларды барынша пайдалану; оқушыларға 'бастаманы өз қолына алуына мүмкіндік беру"; оқушыларға негізделген пайымдаулар жасау критерийлерін жасауға көмектесу; оқушыларға жұмыстың әртүрлі тәсілдерін бағалауға көмектесу; идеяларды үйренуге мүмкіндік беру, опцияларды ашық қалдырыңыз және не болуы мүмкін екенін елестету. Сабақтарда мүмкіндіктер анықталғаннан кейін мұғалімдер сыни және шығармашылық ойлауды дамытуға ықпал ететін стратегияларды анықтауы керек, мысалы: сыни ойлау сөздігін қолдану: "қышқыл жаңбырдың шөгінді жыныстарға әсері туралы не істей аласыз?" деген сұрақ қою; оқушыларды рөлдік ойындарға тарту немесе адамдар қарама-қайшылықты көзқарастарға ие болған тарихи оқиғаларды модельдеу. Мысалы, 1926 жылғы құрлықтардың дрейфі симпозиумы; "құрылымдық пікірталастар" ұйымдастыру. Бұл оқушыларды пікірталастарға қатыстырады, олар мәселенің бірнеше жағына әсер етеді және оқушылардан дәлелдерді дәлелдермен және салдарға сілтемелермен бекітуді талап етеді; оқушыларды мәтіндерде, фильмдерде және т. б. ұсынылған материалдар шындықты тым жеңілдеткен немесе бұрмалаған кезде тануға шақыру; оқушылардан теледидар бағдарламаларын көруді немесе әртүрлі көзқарастарды білдіретін газет мақалаларын оқып шығуды сұраңыз, содан кейін дәлелдердің салыстырмалы күшті және әлсіз жақтарын, соның ішінде авторлардың уәждерін талдау; оқушыларға бірнеше жауаптармен немесе бірнеше бірдей жауаптармен сұрақтар қойыңыз және "дұрыс" жауаптың бар-жоғын талқылау; оқушылардан нақты мәселені шешуді сұрап, онда бірнеше тиісті шешім қабылдау мүмкіндігі бар және бірнеше түрлі ақпарат қажет. Мысалы, ерекше ғылыми маңызы бар объектіде жел электр станциясының құрылысы. Мұндай тапсырмалардың тиімділігі сонда, оқушылар алған теориялық білімдерін тәжірибеде қолданады, ой елегінен өткізіп, сыни тұрғыдан ойлай алады. Оқушылардан сыни ойлауды талап ететін осындай тапсырмалар мен сұрақтарды жүйелі құра білу қабілеттерін шыңдауды сабақтың мақсаты ретінде үнемі назарда ұстаған абзал. Шығармашылық пен сын тұрғысынан ойлануды ықпалдастыра отырып сабақ өткізу - оқушылардың ой-толғауын, білімін, қабілеттерін кеңейтуге жол ашуға мүмкіндік жоғарылайды, бұл дегеніміз өз бетінше шығармашылық тұрғыдан ойлай білетін, қабілетіне сенімді де ынталы жеке тұлғаны қалыптастыруға бағыттайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Sue Thomson, Kylie Hillman, Lisa De Bortoli «A teacher's guide to PISA scientific literacy», 2013, 58 бет
2. PISA, TIMSS зерттеулерінің тапсырмалары негізінде оқушылардың ғылыми жаратылыстану сауаттылықтарын дамыту. Оқу-әдістемелік құрал. Астана: БІ.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2014. – 40 б.